

20
I 7. N.
ACADEMISK AFHANDLING,
INNEHÅLLANDE
NÅGRE ANMÄRKNINGAR

VID

DOMARE-
EM BETET,

MED PHILOSOPHISKA FACULTETENS BIFALL,

UNDER

HISTOR. OCH PHIL. PRACT. PROFESSOREN

HERR MAG. JOHAN
BILMARKS

INSEENDE,

Til allmän granskning framgifven

AF

ERIC JOHAN ARPPE,

Björneborgs-Bo,

I ÅBO ACADEMIES ÖFRE LÄRO-SAL DEN 24 MAJ 1776.

Föremiddagen.

Å B O,

Tryckt hos Johan Christopher Frenckell.

INSPECTOREN,
ÅDEL OCH HÖGAKTAD,
HERR CARL ARPPE,

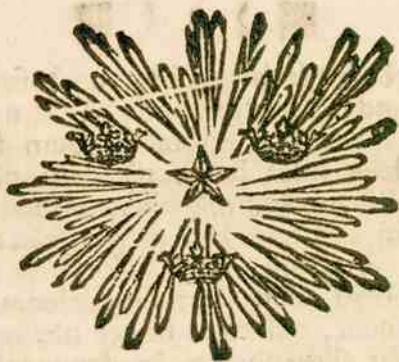
MIN HULDASTE FADER,

Hopp, smicker och ärelystnad hafva ofta uppoffrat dessa slags arbeten åt Förstar och höga Mecenater: vördnad, kärlek och tacksambet belga detta åt den ömaste Fader. Vore lifvet den enda gåfva, som J förärvat Er Son, kanbånda då at Eder rättighet til min erkänsla vore liten eller ingen, kanbånda at jag redan tilfyllest betalt denna skänken, med mina barndoms tårar och min ungdoms lidelser; nej, större välgärningar gifva Eder anspråk på mitt hjerta; Edert outtrötteliga nit, at göra mitt lif nyttigt och lyckeligt; Eder osparda möda och kostnad, at upfostra mig til Dygden och kundskaperne; Eder ömhet och tålmod att såsom en vän leda och råda mig från min ålders villorvågar; och! min Far, min vän, min välgörare, sådane åro Edra förtjenster emot mig; och så liten min förmåga, att vedergälla dem, at jag tilågnar Eder en disputation. Denna lilla gengåfva skall likväl intet vara likgiltig för Edra ögon; Eder kärlek för auflören skall gifva värket det värde, som det sjelft ej äger. Himmelen göra Edra dagar så många, som mina önskingar därför, och Eder Sällhet så oupbörlig, som vördnaden hos

MIN HULDASTE FADERS

ödmjuk-lydigste Son

ERIC JOHAN ARPPE,

I.

En Domare-lyssla sökes ej alltid uti lika afseende. Den dygdige Medborgaren bemödar sig om, at få intaga Domare-sätet, uti afligt at försvara osskulden, at blottställa den brottsligas laster och misgjerningar, at nyttja den mogna insigt han åger både uti de Naturlige och Borgerlige Lagar, ja ock uti gillade och antagne plägseder, at förskingra det tjocka mörker, uti hvilket ondskan söker at dölja sig. Et sådant bemödande, då des grundord sak är en ren dygd, är högst nyttigt för hela Samhällets bästa och des bestånd. Man kommer på detta sätt Gudomligheten så nära, som menniskligheten nu tillåter; hvarföre ock GUD SJELF låter kalla så fållsynta Män för Gudar, emedan då de efter bästa vett och nogesta billighet skipa Lag och rätt, så äro de menniskjofslågtets ypperste välgjörare.

II.

At söka et Domare-ämbete blott uti afligt at förskaffa sig et stort anseende, och at dageligen se sig omringad af en myckenhet Folk, som tålla med hvarannan,

A

at

at yttra sina vördnads betyggher: at hafva afseende vid sakers företagande eller afgjörande på de måttigas recommendationer, för at åter göra sig dem förbundna: eller ock at aldeles intet hafva på dem något afseende, på det man i allmänheten må blifva ansedd för en genomärlig Man, som ej lättare kan dragas från dygdens stråt, än Solen ifrån sin bahn, fast sådant ofta sker på sielfva dygdens bekoftnad, den låter sig förledas af et oriktigt begrepp om heder, och man finner näpligen någon last, som mera skadar allmänheten, än denna inbillade hedren.

III.

Den Domare är dock måst straffvärdig, som hållar med de måhl, som komma under des ransakning och dom; Som på det nogesta öfvervågar alla omständigheter, mera i affigt, at af hvardera draga sig någon betydande förmån, än at af deras sammanhang utleta sanningen och göra et med billighet och Lag öfverensstämmande domslut. Den Regel, som Keyser ALEXANDER SEVERUS ansåg som allmän, nemligen at hvar och en Domare, som köper sin lysla, säljer oblygt rättvisan, utan at Regenten kan billigen straffa honom derföre, tål aldeles undantag. Ty Regenten säljer aldrig rättvisan, utan endast den rättighet, at få beklåda Domare-ämberet, för hvilket arbete han utaf Kronan åtnjuter en årlig belöning. Imedlertid tyckes man ej befara någon last mera hos en Domare än girigheten, at den grund at rättvisan är mycket tvetydig, då den utmätas efter Gullvigt; dock tviflar man ej om, at andra laster äfven så mycket hindra en rättvis dom, som girigheten.

IV.

IV.

En Domare har ej fullgjordt sin skyldighet, fast än han vårkeligen kan berömma sig deraf, at han aldrig faldt någon dom, som varit stridande emot des Samvetes öfvertygelse. Det gifvas domar, som äro fälda utan at Domaren kunnat utröna alla uti målet förefallna omständigheter: undertiden har han förhastat sig i sitt Domslut: undertiden har han ej rätt fattat och begripit den förevarande saken: i bägge händelserne kan lätteligen ske, at ondskan triumferar och oskulden blifver plötsligen undertryckt. Jag finner derföre i anseende til Allmänhetens bästa ingen betydelig åtskillnad imellan en öndskesfull och okunnog Domare. Den förre kan väl ställa sig för ögonen både sina skyldigheter och bilden af sin vederstyggeliga orättvisa: den senare kan ej göra en tilbörlig åtskillnad imellan godt och ondt, imellan det vårkeliga och det skenfagra, nu ledes eller förledes han af rälsoner, nu af exempel och af orjånliga prëjudicater. Den förre syndar af berådt mod och är så mycket mera straffvärd: den senare förgår sig äfven ofta så mycket, som den förre, dock utan at känna något Samvets agg, och är så myckit svårare at rätta: bägge kunna derföre vara lika brottlige i anseende til dem, som de skada antingen af uplåt eller af villfarelse; ty det är lika för dem, som lida antingen til Lif eller sina ägodelar, om det sker af en person, som bedrager, eller af en, som låter sig förledas, at göra något ondt.

V.

En Domare bör lämna fritt tilträde åt alla dem, som i något mål söka des biträde, utan afseende af

hvad stånd och vilkor de kunna vara; ty rättvisan bör ej låta förblinda sig af det utvårtes anseendet. Den Domare upför sig därför oförsynligen, som är olustig och lyslosfatt, om han skal tala tre eller fyra ord med en fattig och nedrig människja, fast dessa skulle angå hela dennes timmeliga välfärd, men som med obeskrifveligit tålmod och fryntelighet kan afhöra en Rik eller förnäm Mans sladder. En otålig Domare förvärrar många saker, och gör at parterne ej hafva något förtroende hvarken til hans person eller hans Domar. En Gumma svarade i detta hänseende rätt drifligt den fullmyndige Macedoniske Konungen PHILIPPUS, då han svarade, at han ej hade tid at höra hennes klagomål, så bör du ej eller kallas vår Konurg, efter du i värdet vågrar at vara der.

VI.

At fördömma den brottslige, är Lagens och Domarens skyldighet; at benåda den brottslige, hörer Lagstiftaren endast til, och är et Majestätiskt privilegium. At fördömma en oskyldig, är en orättvisa förbuden i Lagen, och dit en Regents värdeliga myndighet aldrig sträcker sig. Man säger väl i et allmänt ordspråk: at det är bättre til at fria en brottslig, än at fördömma en oskyldig; men i bägge fallen förekommer et Moraliskt ondt, och det gifves ej något val imellan moraliska onda gjerningar, som ovillkorligen äro förbudna. Den som ej fårar sitt samvete dermed, at han frikänner en brottslig, kan snart låta förleda sig, at förtrycka en oskyldig; i all händelse gör en sådan Domare sig skyldig til alt det onda, som den brottslige, den han råddat, dels har gjordt, dels framdeles ännu kan göra.

VII.

VII.

En Domare, som är af lika Tänkeshätt med PILATO, hvilken sade til vår Frälsare: Verst Du icke, at jag hafver magt at fördömma Dig, och hafver magt at släppa Dig, är en trolös menniskja. Magten finnes intet hos Domaren, utan i Lagen, hvilken ej tillåter något godtycke eller alternativ i det föresatta målet.

VIII.

En Domare är hvarken förmer, ej eller sämre, än en Krigsman. Deras skyldigheter och gjöremål äro af så olika beskaffenhet, at de knapt kunna jämnföras med hvarannan, om jag endast undantager, at bägge böra bidraga til Lagarnes helgd och vid magt hållande. Den Krigsman röjer ofelbart sin okunnighet, som tror sig vara högre, än en Domare, efter han på et mera prunkande sätt kan presentera sig uti den stora eller rättare den galantare världen, och i följe af denna sin inbillning föraktar den senare, hvilken liktom förtåres af ideligit arbete. Det var ju Rådet i Rom, och hos de andre folkslag den delen af Medborgare, som var upfatt til Domare öfver menigheten, hvilka utdelade heders-poster uti krigshåren, och tillsatte Högdingar uti Länderne. Det var Rådet, som ordenteligen beslöt om krig skulle föras, fortsättas eller slutas, om frid och förbund skulle ingås, och under hvilka villkor och beting det borde ske. Tjensters värde må derföre efter tidernas omskiftan förändras. En rättskastens Domare har likväl rättighet til lika heder, som en Krigsman; men det han bör noga akta sig före, är, at ej följa en Krigsmans sätt uti sina skyldigheters fullgörande, och än mindre,

de, at så Summario processu afgjøre måhlen, som denne. Domare-ämbetet, säger en gammal förfaren Skribent, är en fysla, hvilken fordrar mycken beskedelighet, anständighet och eftertänka. Domare-ämbetet är vid alla tilfällen nödvändigt, ty det gifvas sådane misfoster ibland menniskjorne, som nyttja alla tjenliga tilfällen, at utöfva sin ondskas. En Krigsmans gjöromål bero på omständigheterna: han är mera satt at afstyra utvärtes ifrån inbrytande våld, än at befrämja invärtes vålmåga. Hans åtgärd begynnas, när Lagbygnadens grundval skakas. Så länge menniskjorne i hemlighet och farskildt, eller åtminstone i små rotar, bruka list, äro otrogne och skada hvarannan, så länge kan en vaklam Domare hindra det ondas tiltagande och at allmän säkerhet ej störes; men så snart menniskjorne i sin yra bruka våld, så måste Regenten afstyra våld med våld, och då är tiden inne, på hvilken en Krigsman får visa sin frimodighet, försigtighet och tapperhet. Man har dertfore på vår tid med alt skjäl lämnat den gamla fördomen, som trodde, at inga andra Hjeltar gifvas, än de, som gå klädda i blå kläder och hafva en gul cocard på hatten, och man är öfvertygad, at i frid är ofta lika tilfälle, at visa sitt hjeltemod, som i Krig.

IX.

Man räknar gemenligen Lagskipning ibland de Majestätska rättigheter, och et gammalt ordspråk säger, at Regenten är den högste Domaren uti sitt Land. Fast än detta påstående är grundadt både i den Naturliga och de Borgeliga lagar, hålla vi dock före, at en Regent sällan och med mycken vaksamhet bör nyttja denna rättighet. Ty först kan ej en Regent förvärfa sig den kund-

kundskap uti Lagvåfendet, som vederbör, utan at försumma de våfendteligaste delar af Stats kundskapen. Är Riket vidsträkt och underfåtarena talrika, så måste ju den bäste Regent blifva öfverfvåmmad af saker, om han tillåter alla tvistiga och brott-mål komma in för des Thron. Och om det än vore för en Regent möjeligt, at afgjöra alla tvistiga mål, så skulle dock underfåtarena försmåta under väntan på expeditionerne. Dessutom som uti penninge böter, confiscationer &c. faller en del til Kronan, så skulle Regenten i denna händelse vara tillika både Domare och part, emedan en del af böterna tilhöra honom. Hvarutaf man altså ser, at den anförda Regeln utur naturliga Lagen och Folkrätten, är i sig sielf farlig, i anseende til värfställigheten omöjelig, och stridande emot all billighet. Det är vißt, at i svårare och vigtigare måhl bör man få appellera til sin Konung; men han handlar ganska försigtigt, om han efter vår Store Konungs exempel förbehåller sig allenast votum decisivum uti Justitiæ mål. Ingenting är så förskräckeligt, som når en Regent fäller et domslut, som är snörätt stridande emot alla dem, som enhålligt åro fälde uti de nedre instantierne. Han visar gemenligen derigenom, at han utöfvar en oinskränkt magt icke allenast öfver Underfåtarne, utan ock öfver sielfva Lagarne. Hårtill lägger ännu H:r MONTESQUIEU et viktigt skjäl i sin l' Esprit des loix: " *De plus le Prince perdrait le plus bel attribut de sa Souveraineté, qui est celui de faire grace; car il seroit insensé qu' il fit & desit ses jugemens; il ne voudroit pas être en contradiction avec Lui-même. Outre que cela confondroit toutes les idées, on ne sauroit si un homme seroit absous, ou s' il recevroit sa grace.* Livr. VI Chap. 5.

X.

Det är äfven få brukeligt, som i sig sielf löjeligt at hos en rättsskaffens Domare vilja recommendera sin sak; ty en Domare bör anse et sådant steg, såsom högst förgräpeligt. Frågan blifver alltid, hvarföre sådant sker? Månne derföre at Domaren skal få mycket nogare ransaka målet, innan han skrider til Domslut? Men partens bön förutan, är han i grund af sin ämbetes pligt til en sådan granskning nogsam förbunden. Månne derföre, at genom våra höfligheter förmå Domaren til et utslag, som gynnar oss, fast än billigheten af vår sak kan äfven efter vår tanka vara tvetydig? Men på detta sätt förolämpas Domaren på det högsta, ty man håller honom vårkeligen för en trolös menniskja. Månne derföre, at förmå Domaren til sakens skyndesamma företagande och expedierande? Det är åter supponera, at en Domare kan för vanskaper skull handla emot sin skyldighet. Alla saker måste gå uti sin naturliga ordning, som utan at kränka rättvilan ej kan afbrytas, om icke visla viktiga mål sådant fordra, nemligen när antingen hela samhällets eller en talrik myckenhets bästa sådant pålägger honom, Hvarföre skal jag då recommendera saken hos Domaren?

XI.

När en Domare har på det nogesta ransakat uti et mål, och utrönt alla omständigheter, så långt mennisklig eftertanka medgifver, samt i grund deraf författat sitt Domslut; då är orimmeligt, at vilja göra honom ansvarig för omständigheter, dem han ej kunnat utleta, fast än de gifva saken et helt annat utseende. Ty det
är

är en menniskja, som dömmar och ej GUD, och man är ej förbunden til andra än menniskliga skyldigheter. I annor händelse kunde en General ställas til ansvar för en slagtning den han förlorat, ehuru alla hans dispositioner varit klanderlöse. När samvetet intet förebrår en Domare, at han brustit, hvarken i uppsåt, varsamhet eller kundskap, då har han gjort sin skyldighet, och kan trygga sig dervid.

XII.

Undertiden förekomma så förskräckeliga omständigheter, och kårandes ondskas är så stor, at en Domare af företedde bevis finner sig nödsakad, at fördömma en oskyldig eller frikalla en brottlig. När så händer, bör skulden til en så hård medfart hvarken sökas hos Domaren eller uti Lagen, utan i det menniskliga förståndets trånga begrepp, som ej altid kan bårttaga den skenfagra mask, inom hvilken sjelfva omenniskligheten ofta gömer sig, mindre skåda in uti parternas hjertan, hvarföre man måste betjena sig af en methode til sanningens utrönande, hvilken, ehuru god den är, är dock ingenting mindre än infaillible.

XIII.

Männe den bekjännelse, som en anklagad gör på pinbänken är at lita uppå? Ingenting synes hårdare, än at på det sättet vilja utröna sanningen, sedan en long årfarenhet visat, at en nedrig menniskja, som ej blyges at utöfva de största nidingsvärk, har gemenligen en ovanlig styrka, at uthårda allehanda plågor, och at de smärtefullaste lidelser hårda honom mera i sin ondskas, än

de röra hans sinne til en upriktig bekjännelse. Tvärtom en Dygdig man, besynnerligen om han har en öm kropps-constitution skulle hellre göra sig skyldig til det brott man vil honom påbörda och hvartil han varkeligen är oskyldig, än at låta martera sig. Sjålen är alltid svag hos mildådare, men kroppen är ofta hårdig och stark; däremot är sjålen alltid stark hos den Dygdige, fast kroppen kan vara svag och ömtålig.

XIV.

Häraf kan man dömma, hvad man skal tro om den bekjännelse, til hvilken Konung ALEXANDER uppå pinbåken tvang sin General PHILOTAS. Denne hade, som Historien förmåler, fått kundskap om et högförräderie, som sådes vara på banen emot Konungens lif; men som de namngifne brottslige ej voro betydande, så förteg han saken, dels at ej blottstålla sig för någon otidig farhoga, dels ock at ej allarma Konungen under des dageliga nöjen. Imedlertid fick Alexander veta, at Philotas haft kunskap om någon anläggning emot honom, men som saken ej befants vara betydande; så förlåter han honom des tyflåtenhet. Men kort härefter, drefven af en oskålig misstanka, och kunnande ej fördraga det stora anseende, som Parmenio och hans Son Philotas hade förvärfvat sig, lät han draga Philotas til ansvar för des efterlåtenhet, samt på et ovärdigt sätt handtera honom på pinbåken, tils han sjelf nödgades förklara sig så brottslig, som Tyrannen åstundade. Häraf finnes, at hela den process, som anstältes emot Philotas och Parmenio är mera et veder-måle af Alexanders fruktan och misstankar, än et minnesmärke af försiktighet och rättvisa.

XV.

Undertiden gifvas så fvåra händelser, at en collision upkommer emellan billighet och föreskrefven Lag, då en Domare önskade, at hellre få följja den förre, än den senare, men hans ämbetes skyldighet fordrar annat. Cajus och Sempronius äro grannar, deras ågor stöta tilhopa. Cajus är en oblyg advocat, mångfaldigt rikare, än Sempronius, som blott åger hvad des nöd- torft fordrar. En dag då Cajus blårdrar i sina papper, finner han något, som han intet sökt; han finner, at Sempronii fader riktigt betalt til hans fader den betin- gade köpeskillingen för den andel Sempronius nu i fle- ra år besuttit; men finner, at i denna handel är en så kallad nullitet begången. Hvad nullitet? en sådan, hvar- af ondskesfulla människor draga de skadeligaste följder, men som aldrig värka på et dygdigt sinnelag. Cajus stämmer Sempronius til rätta, och genom sina grepp drifver honom från egendomen, och således tvingar honom, kanske ock en tahlrik famille, at gripa til tiggare- stafven. Måne det ické vore billigt, at et litet fel i processen, som blifvit begångit antingen af godtrohet eller okunnighet, kunde på annat drågeligare sätt om- gjällas, utan at en årlig mans hela timmeliga välfärd der- före skulle förstöras.

XVI.

Måne vilja, at en Advocat åtminstone för sin egen heder skull ej befattade sig med orättvisa saker; men det är just för hans heder skull, nemligen efter det begrepp, som både han och allmänheten gör sig om heder, som han hållt påtager sig dylika saker. Hvad heder, säger
B₂ man,

man, för en General, at intaga en Stad, som är antingen illa eller intet bevarad? Hvad heder för en Läkare, at curera den, som ej har någon färddeles sjukdom? Äfvenså lyser en Advocats skicklighet då måst, som man påstår, när han kan gifva åt en obillig sak alt sken utaf billighet. Om han ej skulle påtaga sig andra, än rättvisa saker, skulle han hvarken blifva namnkunnig eller rik. En af Ciceronis vakrafte Orationer är ju den, uti hvilken han förklarar, en man, som begått et rån, hvilket måste varit så mycket större, som, oaktadt Advocatens både våltalighet och Credit, den brottslige likväl blef fördömd. En har derföre med skjäl sagt om Cicero, at en del af hans Orationer mera hedra des tunga, än et ädelt hjerta. Vi lämne detta derhån, men det är vift, at en Advocat har flera tilfällen, at visa sin skicklighet, utan at han befattar sig med, at drifva orättvisa saker.

G. A. Å.

